

ERBİL - BAĞDAT - ANKARA - WASHINGTON FAY HATLARI

Türkiye dış politikasında en hareketli dönemlerinden birini yaşıyor. Güneydeki komşularıyla ilişkileri de bu hareketliliğin en büyük paydasını oluşturmakta. 2003 yılında Saddam rejiminin devrilmesine yönelik askeri harekatta en güçlü ve yakın müttefiki ABD'ye destek sağlamadığı için savaş sonrası Irak düzenlemelerinde bir nevi dışlanan Türkiye, sonrasında Irak'la düzelen ilişkilerinde yine ciddi sorunlar yaşıyor.

Başbakan Tayyip Erdoğan'ın, Irak Başbakanı Nuri Maliki'yle 15 Ekim 2009 tarihinde Bağdat'ta yaptığı görüşmeler sırasında iki ülke arasında enerji, sağlık, su, sınır kapıları, Kerkük petrol boru hattının yenilenmesi, demiryolu ve kanal bağlantısı, tarım ve ormancılık alanlarında olmak üzere toplam 48 mutabakat zaptı imzalanmıştı. Ankara ve Bağdat'ın bir çok alanda yakın işbirliğine gidebileceği yönünde o dönemde yaratılan umutlar, aradan geçen üç yıl içerisinde her iki tarafta da tam bir hayal kırıklığına dönüştü ve siyasal, ekonomik, mezhepsel ve etnik parametrelerle şekillenerek bölgeyi tam anlamıyla bir satranç tahtasına dönüştürdü.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1195/Seda+Kirdar>

Irak anayasal olarak federal bir yapıya sahip olmasına karşın Maliki, merkezîyetçi bir yaklaşımla gücü Bağdat'ta kendi tekeline almaya başlayınca ülkede mezhepsel ve etnik gerilim arttı. Irak'ın Şii çoğunluğunun temsilcisi olan Maliki bu yaklaşımını İran'la yakın ilişkiler geliştirerek ileriye taşıdı. Irak'ın diğer kesimlerinden şiddetli tepkiler görmeye başladı. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi Sünnilerin siyasi lideri konumuna soyunarak Maliki'yi karşısına alırken Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KBY) Başkanı Mesud Barzani Kürtlerin Irak bütçesinden alması gereken payın KBY'ne gönderilmemesine isyan etti.

Maliki ise, Irak Meclisine 28 Kasım 2011'de düzenlenen bombalı saldırıların ardında Haşimi'nin korumalarının olduğunu iddia ederek, korumalar hakkında tutuklama kararı aldı. Korumalarını teslim etmeyen Haşimi hakkında da tutuklama kararı alınınca Haşimi soluğu Kuzey Irak'ta aldı. Türkiye de Haşimi'yi açıktan destekleyince Maliki'nin güdümündeki Şii çevreler, Haşimi'nin şiddet eylemlerinin arkasında Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan destekli Sünni cephesinin olduğunu ileri sürdüler. Haşimi'nin Kuzey Irak'tan Türkiye'ye geldiği dönemde Sünnilerin ve Kürtlerin de desteğini alarak Maliki hükümetini güvenoyuyla mecliste devirmeye çalışması ortamı daha da gerdi. Iraklı Şii parlamenterler güvenoyu talep eden imzaların Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan'da toplandığını söyleyerek Irak'taki mezhepler arası gerginliğe sebep oldukları iddiasıyla bu ülkeleri suçladılar.

Bir tarafta bunlar olurken, Iraklı Kürtler de petrol kartını açık bir şekilde oynamaya başladılar ve Kuzey Irak'taki petrol ile doğal gaz kaynaklarının arama ve çıkarma çalışmaları için çabalarını yoğunlaştırdılar. Maliki bu şirketlerle imzalanan anlaşmaların anayasaya aykırı olduğunu ve Irak halkının tümüne ait olan doğal kaynakların tek bir bölge tarafından kullanılmaya kalkışılmasının savaşa sebep olacağını ileri sürdü. Ardından da, dev Amerikan petrol şirketi ExxonMobil'in KBY ile imzaladığı anlaşmanın iptali için Başkan Obama'ya mektup gönderdi. Obama cevabında bu tür anlaşmaların merkezi hükümetin onayı ile imzalanması gerektiğini belirterek Maliki'ye arka çıkarken, Beyaz Saray'daki kurmayları şirketlerin ticari kararlarına müdahale etmenin zorluklarından dem vurdu. Böylece siyasi arenada başlayan satranç oyunu, ekonomiye de sıçradı.

Türkiye bölgedeki oyunculardan biri olarak ekonomik cephede de devreye girdi. Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasına paralel olarak Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun yanı sıra Enerji Bakanı Taner Yıldız da iki kez Erbil'i ziyaret etti. Bu ziyaretler esnasında Yıldız ve KBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Havrami Kuzey Irak'tan petrol ve doğal gazın Türkiye üzerinden kurulacak boru hattıyla ihraç edilebileceğini dünyaya duyurdular. Üstüne üstlük, Kuzey Irak'a ilk giren şirketlerden biri olan Genel Enerji, KBY'deki faaliyetlerinin kapsamını ciddi bir şekilde genişletti.

Türkiye'nin Kuzey Irak ile ekonomik ve ticari alanlardaki işbirliğini Irak'ın can damarı olan enerji sektörü üzerinden de genişletmesi Maliki yönetimini son derece kızdırdı. Temmuz ayında Irak Hükümet Sözcüsü Türkiye'nin bu tür girişimlerinin iki ülke arasındaki ticari ilişkilere zarar verebileceği uyarısında bulundu. Aynı zamanda Bağdat, Türk savaş uçaklarının Irak hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Ankara'yı uyararak konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne götürceğini açıkladı.

Bu gerginlik Türkiye ve Irak arasındaki ticaret rakamlarına henüz yansımamış gibi görünüyor. Irak pazarı, 2010 yılında gerçekleştirdiğimiz 6 milyar doların üzerindeki ihracatla Türkiye'nin en önemli dördüncü pazarı haline gelmişti. 2011 yılı ihracat rakamları, Türkiye'den Irak'a ihracatın 2010 yılına göre %37 oranında artarak 8,3 milyar dolara ulaştığını göstermekte. 2012 yılının ilk altı ayında da Irak'a ihracat 2011 yılının aynı dönemine göre %37 artış göstererek 5,1 milyar dolar olarak gerçekleşti.

Türk inşaat şirketlerinin Orta Doğu'da en fazla iş yaptığı ülke Irak. Türk şirketleri 2003'ten bu yana Irak'ın imarı kapsamında 645 proje üstlendiler. 2011 yılında Türk firmalarınca yurt dışında üstlenilen projelerin ülkelere göre dağılımında, Irak 1,9 milyar dolar ve %59,7 pay ile 3. sırada yer almakta. Bu yılın ilk 6 aylık bölümünde Irak'ta üstlenilen 14 projenin değeri de 930 milyon dolara ulaştı. Bu işlerin yarısından fazlasının orta ve Şiiilerin tam hakimiyeti altındaki Güney Irak'ta olması ise dikkat çekici.

Ankara ve Bağdat arasında gerginlik artarken Türkiye'nin diğer güney komşusu Suriye ile ilişkilerde de zor günler yaşanıyor. Türkiye muhalif Sünnileri destekliyor ve Şam ile ipleri koparmış durumda. Kısacası Suriye artık Türkiye için ayrı bir ihtilaf cephesi ve hazıranda bir Türk askeri uçağının düşürülmesi muammasının da etkisiyle, bu cephe sıcak bir savaşın eşiğine taşındı.

Bağdat'taki merkezi hükümete tabiri caizse pamuk ipliğiyle bağlı olan Erbil Suriye'yi de içine alan denklemde önemli bir faktör. "Düşmanımın düşmanı benim dostumdur" ilkesini babasından öğrenmiş olan Beşar Esad, Kuzey Suriye'yi Kürtlere bırakarak Türkiye'yi sıkıştırdı. Ankara bir anda Suriye sınırında PKK bayraklarıyla karşılaşırken Kuzey Irak'tan geçen yüzlerce silahlı da Şemdinli'ye bayrak dikmeye çalıştı. KBY'den bu sızmalar karşısında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Erbil'e bir uyarı ziyaretinde bulundu. Bu ziyarette Barzani yönetiminin Suriye'deki Kürtlere yaklaşımının nasıl olmasının beklendiği mesajları verildi. Davutoğlu, bunun ardından da, Erbil'den Kerkük'e geçerek önemli bir mesaj daha verdi. Bu ziyaretle Türkiye;

- Tek renk haritalar çizilemeyeceğini, arada Kerkük gibi Sünni Arap ve Türkmenlerin olduğu bölgelerin de bulunduğunu,
- Merkezi hükümete, diğer bir deyişle Maliki'ye bağlı güçlerin Suriye'de yaşananları öne sürerek petrol sahalarının bulunduğu Kerkük gibi bölgelere peşmergelerin engellemesiyle geçemezken, Türkiye'nin rahatlıkla buralara gelebileceğini,
- Statüsü netleşmemiş olan Kerkük başta olmak üzere Türkiye'nin, Irak'taki Türkmenlerin yanında olduğunu,
- Türk-Irak petrol boru hattının başladığı bu şehirde enerji konularında şekillenecek düzenlemelerde Türkiye'nin de yer aldığını vurguladı.

Bu ziyaretle ilgili kendilerine bilgi verilmediğini ve Irak'ın egemenlik haklarının ihlal edildiğini söyleyen Maliki'nin tepkisi ise çok sert oldu. Bağdat hükümeti Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyaretiyle ilgili hemen bir komisyon kurarak soruşturma başlattı. Başbakan Yardımcısı Şehristani başkanlığındaki heyetin hazırladığı rapor 12 Ağustos'ta Irak parlamentosunda görüşüldü. Raporla, iki ülke ilişkilerinin tamamen dondurulmasının öngörüldüğü söyleniyor. Irak basınına göre, Bağdat yönetimi Ankara'daki Büyükelçisini çekecek, topraklarındaki Türk diplomatları sınır dışı edecek ve iki ülke arasındaki ticaret hacmini düşürecek.

Kısacası, Ankara-Bağdat, Bağdat-Erbil hattı çok gergin. Bir iletişim hattı değil, gerginliklerden dolayı kırılmaya gidebilecek bir deprem fay hattı gibi... Maliki ve Barzani "savaş" sözcüğünü çok sık kullanır hale gelmiş durumda, Maliki ve Erdoğan arasındaki söz düellosu da her geçen gün sertleşiyor. Türkiye'nin bu zor durumda vereceği kararların soğukkanlılıkla ve yapıcı bir anlayışla belirlenmesi gerekiyor. Bağdat'ın da üzerinde hak ve söz sahibi olmak istediği Kuzey Irak petrolü ve gazı, piyasalara sadece Türkiye üzerinden gidebilir ancak bu konuda Erbil-Bağdat gerginliği had safhadayken Türkiye'nin boru hatları konusunda Bağdat'ı devre dışı bırakması yangına körükle gitmek olabilir.

Amerika'nın Exxonmobil'inin, Chevron'unun, Fransa'nın Total'inin, Rusya'nın Gazprom'unun ve Türkiye'nin Genel Enerjisi'nin, Kuzey Irak'a angaje olması KBY'nin elini güçlendirirken Bağdat'ın elini zayıflatıyor ama aynı zamanda Bağdat'ı daha da fazla saldırganlaştırıyor. Bu denklem Türkiye'yi daha cesur enerji politikalarına yöneltiyor ama bu kararlarda belirleyici en önemli unsur belki de Washington'un tutumu ve Türkiye-ABD eşgüdümü olacak.

ABD'nin bu konudaki oyun planı pek açık değil. ABD Kasım başlarındaki seçimlere kadar hemen hemen her dış politika konusunda olduğu gibi bu konuda da durumu idare etmek isteyecektir ama seçim sonrası Irak'taki duruma karşı daha aktif bir yaklaşım benimseyecek gibi görünmektedir. İster Cumhuriyetçi ister Demokrat olsun hiçbir ABD yönetimi, Amerikan şirketlerinin Gazprom'un ve Total'in büyük bir iştahla yaklaştığı Kuzey Irak petrol ve doğal gazından uzak kalmasını istemeyecektir. Aynı zamanda Maliki liderliğindeki Iraklı Şiileri bu konuda dışlayıp onların İran'a daha bağımlı olmalarını da istemeyecektir.

Erbil-Bağdat-Ankara-Washington hattında, Őu anda hem güncel taktiklerle hem de uzun vadeli stratejik hesaplarla yürütülen bir oyun var. Bütün oyuncuların hamle yapmadan önce diğerklerinin her hareketini hesaplaması gereken bu satranç tahtasında, yanlış hamleyi yapan oyunu kaybedecektir.